

KŪRYBINIO EKSPERIMENTO SAMPRATOS ARCHITEKTŪROJE

Tomas Grunskis

*Architektūros pagrindų ir teorijos katedra, Vilniaus Gedimino technikos universitetas,
Pylimo g. 29/Trakų g. 1, 01132 Vilnius, Lietuva
El. paštas grunskis@gmail.com*

Įteikta 2010 09 06

Santrauka. Straipsnyje analizuojamos esminės kūrybinio eksperimento sampratos architektūroje. Apžvelgiami pagrindiniai mokslinio ir meninio eksperimento principai, konceptai juos charakterizuojant bei lyginant tarpusavyje, detalizuojant tiek esminius skirtumus, tiek ir logines sąsajas tarp vieno ir kito. Taip pat tekste plačiai analizuojamas kūrybinio eksperimento reiškinys architektūroje, aptariant ir mokslinės, ir meninės sričių įtakas jam, jo specifikas ir ypatumus.

Reikšminiai žodžiai: eksperimentinė architektūra, kūrybinis eksperimentas, samprata.

Įvadas

Analizuojant architektūrinius kūrybinius eksperimentus, susiduriama su labai plačiu spektru reiškinių ir pavyzdžių, kuriuos nėra lengva sistemingai aptarti. Tai *manifestai (manifestoes)* (Betsky, Adigard 2000¹; Jencks, Kropf 1997²), išreiškiantys naujausias ir nebūtinai architektūrines idėjas; *utopinės bei distopinės vizijos* (More 2003, Boullée, Le Corbusier 1987), išreikšiančios socialines įtampas ir problemas tiek duotuoju, tiek ir prognozuojamu laiku; tai ir *požiūriai (approaches)* (Le Corbusier 1986; Knack, Klein 2008), kuriais remiantis sprendžiamas vienokio ar kitokio pobūdžio metodo ar unikalaus sprendinio klausimas, šie du siejasi su vienokio ar kitokio pobūdžio architektūriniais *atradimais* (Leopold 2005), kai surandamas sprendimas ar principas, kurie nebuvo naudojami iki tol; tai taip pat ir *procesai bei principai* (Terzidis 2006, Fischer 2000), kurie veikia ir kartais net formuoja architektūrą

bei jos išraiškas ir kurie yra reflektuojami bei išreikšiami architektūrine kalba ir be kurių šiuolaikinė architektūrinė ir urbanistinė praktika nebūtų priartėjusios socialumo link. Taigi, susiduriame su labai įvairiais sunkiai viena kategorija įvardijamais reiškiniais ir rezultatais, kurie vienaip ar kitaip siejasi su eksperimentine architektūrine kūryba ir, kaip rodo architektūros istorijos raida, ji (eksperimentinė kūryba) yra viena iš varomųjų jėgų, padedančių architektūrai *per se* vystytis ir keistis laike.

Šiame tekste architektūros samprata yra platesnė, nei įprasta, architektūra suvokiama plačiąja prasme, jai priskiriant ir architektūrinę pastatų kūrybos, ir urbanistinę kūrybinę praktikas. Remiantis tokia paradigma, visos architektūrinės praktikos konceptualiai patenka į aiškiai kultūrinį lygmenį, kuriam architektūra visada priklausė, tačiau apie kurį labai dažnai pamirštama. Šiuolaikinėje architektūrologinėje literatūroje ir veikaluose dominuoja keletas pagrindinių temų: architektūros istorijos refleksijos (Traganou, Mitrasinovic 2009; Miles 2004), architektūrinių praktikų pristatymas ir kontekstualizavimas (Koolhaas, Mau, Werlemann, Sigler 1995; MVRDV 1999; Powley 1994; Betsky, Gössel 2007; Jadidio 2009; Tracing... 2006; Field 2006; Mönninger, Gössel 2010),

¹ Aaron Betsky ir Adigard knyga *Architecture must Burn* tiesiogiai buvo įvardinta kaip manifestas apie architektūrą už pastato ribų. Tai aiški referencija į platesnį architektūros veiklos kontekstą bei jos kultūriškumą. Pats leidinys, nors ir tradicinės knygos pavidalo, savo turiniu ir vidine kompozicija bei struktūra tikrai gali būti laikomas eksperimentu.

² Jencks ir Kempf knygoje *Theories and Manifestoes of Contemporary Architecture* aptariami svarbiausi architektūriniai manifestai ir teorijos, kurių nemažas kiekis gali būti laikomas eksperimentiniais.

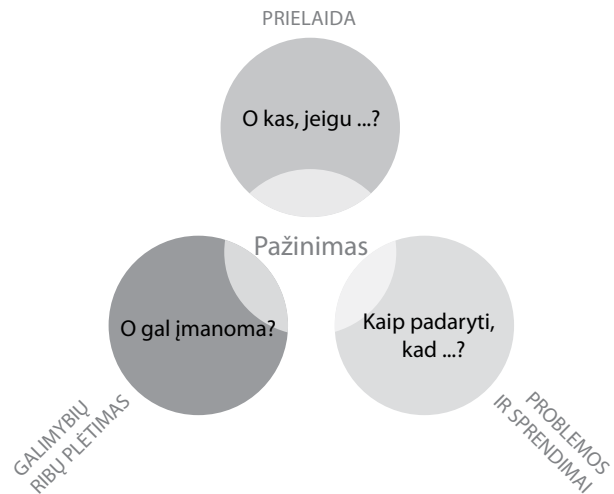
išreiškiant jų vertingumą, architektūrinę kultūrą propaguojantys tekstai (From... 2008; Verb... 1999, 2005), kuriuose rašoma apie ją kur kas plačiau nei empiriniu ar didaktiniu aspektu ir kuriuose aptariami architektūros kūrybiniai procesai bei rezultatai, remiantis kur kas platesnio sociokultūrinio konteksto paradigmomis. Tokia kryptis tapo populiari pačioje XX a. pabaigoje ir XXI a. pradžioje, kai architektūros menas apskritai išgyveno labai stiprų pakilimą. Į šią sritį ir yra orientuojamas šis tekstas, kuriame siekiama atsakyti, kaip suprantamas architektūrinis eksperimentas ir koks menų bei mokslo santykis juose.

Architektūrinio eksperimento sampratų klausimas yra svarbus ir aktualus dviem aspektais. Pirmia, jomis naudojamos, kai stengiamasi suformuoti didesnes architektūrinės ir kultūrinės deklaracijas, kurios labai dažnai naudojamos įvairiems svarbiems kultūriniais, politiniams požiūriams deklaruoti ir formuoti, o tai labai dažna praktika pasaulinėse architektūros bienalėse ar *Expo* parodose. Antra, svarbi yra kultūrinė vertė, nes per eksperimentinę kūrybą išreiškiamos idėjos ir mintys labai dažnai perteikia socialinę plotmę bei būvius, ir tai, kaip apie architektūrą mąstoma ar suprantama konkrečiu laikotarpiu, ir tai, kokį vaidmenį jai suteikia visuomenė. Galop architektūra yra priemonė, kuria naudojasi visuomenės, norėdamos išreikšti savo sociokultūrinę būklę ir vertybes. Jos ir yra svarbios, bet pernelyg dažnai pamiršamos architektūros praktikoje.

Paminėtina, kad šis tekstas yra didesnio darbo apie eksperimentinę architektūrą dalis, ir jame aptariami ne visi galimi aspektai bei klausimai.

Eksperimento konceptai meninėje ir mokslinėje veikloje

Kaip jau minėta, kūrybinio eksperimento sąvoka yra labai plati. Šis platumas yra nulemtas keleto veiksnių. Pirmasis – tai, kad kūrybiniam eksperimentui kaip ir visai meninei kūrybai yra būdingas gaivališkumas bei spontaniškumas. Antrasis yra tas, kad kūrybinius eksperimentus sunku priskirti vienai kuriai nors sričiai, ir dažniausiai tų sričių ribos sąmingai pažeidžiamos ar laužomos. Čia labai svarbus kvestionavimo elementas, kuris beveik privalomai neigia konvencionalias kūrybinių patirčių ir praktikų ribas. Pačiame konceptualiausiame lygmenyje eksperimentas grindžiamas trimis motyvais (1 pav.): **prielaida** (o kas, jeigu...?), **galimybių plėtimu** (o gal įmanoma?) ir **problemos sprendimu** (kaip padaryti, kad...?). Visi trys dėmenys yra susiję su pažinimu, nes dažniausiai vyksta tikrovėje arba yra realūs. Pažinimas veda prie suvokimo, kad ir su kuo jis būtų susijęs (su problemomis, aplinkybėmis, reiškiniu, mechanizmais, organizacijomis, idėjomis ir panašiai), o šis – prie atsakymo, jeigu toks reikalaujamas.



1 pav. Eksperimentinės veiklos motyvacijos

Fig. 1. Experimental activity motivation

Paprastai prie kažkokio pavadinimo pridėdant žodį *eksperimentinis* arba *eksperimentas* suvokiama aiški referencija į mokslškumą ir (moksline) bandymus, kurie nebūtinai bus pavykę. Pirminė žodžio *eksperimėntas* [lot. *experimentum* – mėginimas, bandymas] reikšmė yra siejama su moksline praktika: „1. moksl. bandymas – tiriamojo reiškinio stebėjimas tiksliai apskaičiuotomis sąlygomis, leidžiančiomis stebėti reiškinio eigą ir, pakartojus tas sąlygas, jį vėl atkurti“ (Tarptautinių žodžių žodynas 1985). Ir tik antra reikšmė yra „2. bandymas, mėginimas“. O žodis *eksperimėntinis* aiškinamas kaip „gautas eksperimentu, juo pagrįstas, bandomasis, negalutinis“, matyti aiški referencija į neužbaigtą, nors ir motyvuotą procesą. Bendresne prasme kūrybiniams eksperimentams priskirsime tai, kas tam tikru laiku suvokiama (arba yra) kaip nauja arba kas išsprendžiama nauju būdu ir keičia iki tol nusistovėjusius požiūrius – jei ne radikaliai, tai bent jau iš esmės. Susiduriame su gana dviprasmišku teiginiu, kuris skirtingose mokslo ir meno srityse gali reikšti skirtingus dalykus. Daugeliu atvejų istoriniai kūrybiniai eksperimentai vadinami būtent taip, nes jie mums atrodo turintys eksperimentui būdingų bruožų. Čia prisimintini naujieji prancūzų klasicistai vizionieriai Bullee, Ledaux ir Lequeu (Lemagny 2002; Perouse De Montclos 1974; Kaufmann 1952; Duboy 1986; Ledoux 1804), kurių kūryboje buvo daugiau neįgyvendinamų idėjų. Tačiau šis idealistinis aspektas ir perkelia jų kūrybą į kultūrinės vertybės lygmenį, nes jie valdė ir propagavo idėjas bei metodus, formulavo principus, kuriuos vėliau kiti taikė kūrybinėse praktikoje. Šis aspektas, manytina, yra vienas iš svarbesnių.

Mokslinėje veikloje eksperimentas iš esmės yra suvokiamas kaip mokslinis (kartais tyrimo) metodas,

paneigiantis arba patvirtinantis mokslinius modelius, hipotezes ar teorijas ir būdingiausias jam yra stebėjimo aspektas. Mokslinėje veikloje yra keliamas arba sprendžiamas konkretus klausimas ar problema, vėliau formuluojama hipotezė ir tada eksperimentai naudojami šiai hipotezei patikrinti. Gauti rezultatai paprastai analizuojami apibendrinant, o kaip rezultatas kuriama teorija, kuri dažniausiai publikuojama tyrimų ataskaitose. Egzistuoja trys pagrindinės eksperimentų rūšys:

1. *Kontroliuojami, natūralūs, arba natūriniai.*
2. *Stebėjimų studijos.*
3. *Vadinamieji „lauko“ arba nelaboratoriniai*³.

Visi šie eksperimentai yra nukreipti kiek galima objektyvios teisybės paieškai. Tačiau meninio eksperimentavimo logika yra visiškai kitokia. Ji skiriasi visais trimis anksčiau minėtais dėmenimis: ir prielaida, ir principais, ir rezultatais. Mokslinėje veikloje net ir darant prielaidas operuojama objektyviais faktais ir duomenimis, o meninėje eksperimentinėje veikloje prielaida gali būti abstrakti idėja, kuri nebūtinai bus objektyviai motyvuota ir nebūtinai bus skirta spręsti konkrečiai problemai ar klausimui. Meniniame eksperimente tai gali būti tiesiog naujų galimybių paieška.

Taikant principus mokslinėje veikloje eksperimentą turi būti įmanoma pakartoti ir gauti tą patį rezultatą, o tai reiškia kiek galima stabilias sąlygas. Taip pat jį privaloma pagrįsti neabejotiniais empiriniais stebėjimais ir tyrimais. Meninėje veikloje eksperimento kartojimas yra betikslis, nes konkretus eksperimentas yra unikalus kaip ir pats meno kūrinys ir savaime yra vertybė (ypač jei jis laikomas pavykusių), o sąlygos eksperimentuoti čia nuolat kinta, kartu rezultatai nebūtinai bus apibendrinami ar motyvuojami. Meniniame eksperimente egzistuoja gaivališkumo ir spontaniškumo plotmė, kuri ir suteikia jam meniškumo ar meninės vertės. Pagaliau mokslinėje veikloje eksperimentuojant tikslingai judama kokios nors problemos sprendimo ar atradimo link bei siekiama efektyvaus jo pritaikymo, o išvados veda prie objektyvios teisybės, meninio eksperimentavimo rezultatas – kūryba – ne visada veda prie kūrinio kaip galutinio tikslo, nes tikslas gali būti ir įdomus procesas, ir juo labiau ne visada siekia atsakymo ar objektyvios teisybės, nes jie gali likti grynai subjektyvūs dalykai (2 pav.). Vienas svarbus veiksnys, lemiantis meninio eksperimento kokybę, ypač kalbant apie šiuolaikinius meninius eksperimentus,

[Mo+Me]

Prielaidos	Faktai, duomenys; mokslo tiesos paieška; revizija; verifikacija; problema; galimybių testavimas	Galimybių paieška; probleminis klausimas; abstrakti idėja; sociokultūrinė aplinka; prielaidos nebūtinai motyvuotos
Principai	Sąlygos – stabilios; eksperimentą turi būti galimybė pakartoti/atkurti; siekiama rezultatų, kurie apibendrinami	Sąlygos – kintančios; kartojimas – betikslis; eksperimentas – unikalus kaip ir meno kūrinys; apibendrinimai – nebūtinai
Rezultatai	Problemos sprendimas; atradimas; efektyvus taikymas Išvados veda prie atsakymo ar kito eksperimento. Visada turi tikslą	Kūryba ne visada veda prie kūrinio kaip rezultato; rezultatas gali būti procesas Išvados ne visada veda prie atsakymo, kartais veda prie klausimo. Ne visada tikslingos

[tarpdalykinis]

2 pav. Meninio ir mokslinio eksperimento palyginimas

Fig. 2. Comparison between artistic and scientific experiments

³ Vienas iš eksperimentinio mokslo pradininkų buvo britas Francis Bacon³ as, gyvenęs XVII a. Prie iškilų šio metodo plėtojotojų priskiriami: astronomas Galileo Galilei (1564–1642), naudojęs algebros skaičiavimo metodus ir tuo prisidėjęs prie vėles-

nės jos raidos iki matematinių lygčių, kurias labai produktyviai naudojo Newton'as, Maxwell'as ir Einstein'as; taip pat Antoine Lavoisier (1743–1794) – prancūzų chemikas; mikrobiologijos tėvu laikomas prancūzas Louis Pasteur (1822–1895).

yra tarpdalykiškumas, kai kitos, galbūt net visiškai mokslinės srities informacija ar duomenys yra kūrybingai panaudojami ar interpretuojami paverčiant juos meno kūriniumi, kuris naujai reflektuoja minėtas žinias panaudojant meninės įtaigos priemones ar net kelias meno rūšis – pavyzdžiui, vaizdo meną ir eksperimentinių garsą⁴.

Architektūrinio eksperimento sampratos ir ribos

Kūrybinio eksperimentavimo ideologijos ir patirtys neabejotinai yra vienas iš bet kurios meno ar mokslo raidos variklių (tai vienaip ar kitaip deklaruoja daugelis autorių). Nors eksperimento motyvai, procesai ir lūkesčiai mene bei moksle yra skirtingi, gauti sėkmingi rezultatai labai dažnai tampa universaliu ir visiems prieinamu palikimu, taip pat labai dažnai veikia tolesnę mąstymo kryptį skirtingose tam tikros srities plotmėse. Daugelis šiuolaikinių architektūrologų ir teoretikų konstatuoja, kad architektūra tiek sampratos (Miles 2004; Mitchel 2003; Rattenbury 2005), tiek praktikos (Hill 2006), tiek vertės požiūriu yra labai pakitęs reiškinys (Rattenbury 2005), ypač jeigu būtų lyginamas su tradicinėmis (arba fundamentaliosiomis) architektūros definicijomis nuo Vitruvijaus iki Le Corbusier ir vėliau (Jencks, Kropf 1997; Глазычев 2002). Tiesa, dėsniai, kuriuos įvardija šie fundamentalūs autoriai, visur susisieja, tačiau XXI a. pradžioje jau paaiškėjo, kad ir sąvokos, ir turinio, ir proceso, ir net metodo požiūriu architektūra kaip menas bei mokslas akumuliuojanti sritis gerokai transformavosi. Ji palaipsniui tampa labai dinamišku substratu, apimančiu ir kurtuazines ir populiarias kultūrinės sritis. Architektūra nebėra statinių statymo menas, kaip tai deklaravo Aaron Betsky 2008 m. Venecijos bienalėje „Architektūra už pastato ribų“ (Betsky 2008). Tikriausiai grynai tokiu menu ji niekuomet ir nebuvo, nes įvairiausiais laikais jos rezultatai reiškė kur kas daugiau nei konkretus statinys. Šiandien reikia konstatuoti, kad ji yra tapusi globaliu kultūriniu fenomenu, turinčiu savą „prekinę išvaizdą“, ir taip pat konvencionalia ideologija, kuri radosi ir keitėsi atliekant architektūrinius eksperimentus (kartais atrodo, kad ji yra tapusi globalia preke ar globaliu prekinium ženklu). Tenka pažymėti ir kitką, kad pirminis ryšys tarp architektūros ir tradicinių menų (skulptūros, tapybos ir pan.), atrodo, nyksta, tačiau tuo pat metu šiuolai-

kinėje architektūroje (tiek metodinėje, tiek meninėje plotmėse) randasi įvairių šiuolaikinio meno pakraipų ir požiūrių, kurie neabejotinai veikia ir tai, kaip architektūra kuriama ir kaip apmąstoma. Šiuolaikinė architektūra yra stipriai veikiamą šiuolaikinių moderniausių menų pakraipų ir ideologijų – medijos menų, virtualybės ir kitų. Architektūrinė kūryba jau seniai yra tapusi tarpdalykine meno arba mokslo sinteze, nes jai būdingi ir vienos, ir kitos srities bruožai. Bendrai žiūrint, menas tampa moksliškesnis, o mokslas – meniškesnis, nes ir vienam, ir kitam reikalingas kūrybiškumas bei pagrįstumas. Nors meno ir mokslo pusiausvyra architektūrinėje kūryboje yra kintantis dalykas, tačiau aišku viena, kad ji tikrai seniai nebėra nei grynasis menas, nei grynasis mokslas, ir galop be sociokultūrinio pagrindo ir sąryšio su socialiniais reiškiniais šios dvi didelės sritys tebutų grynasis amatas. Tačiau architektūrinė eksperimentika (arba dar kitaip – eksperimentinė architektūra) grynuoju amatu niekuomet nebuvo. Seniausieji pavyzdžiai rodo, kad šiai sričiai priklauso kertiniai architektūrinės ideologijos (kaip idėjų kaupiniai) išreiškiantys, akumuliuojantys ir skatinantys kūriniai, kurie labai dažnai gerokai lenkia savo laikotarpius ne tik technologijos požiūriu, bet ir idėjų novatoriškumu (kad ir Tomo Moro utopija, kuri nėra architektūrinė-urbanistinė, bet socialinė utopija). Tokie eksperimentai yra tapę visuotiniu kultūriniu palikimu ir su laiku adaptuojami arba pritaikomi. Taigi, bendrai žiūrint, eksperimentinė architektūra skirtingais laikotarpiais suprantama ir mūsų įvardijama kaip tokia a) dėl savo neįgyvendinamumo ir idealizmo, dažniausiai realizavimas nėra jos tikslas; b) dėl formos ir metodo novatoriškumo, juos riboja ir lemia svarbus technologijos veiksnys. Ir viena, ir kita eksperimentinė architektūra plečia realios architektūros ribas bei sampratas ir jų idėjos ilgainiui realizuojamos vienokiais ar kitokiais būdais vėliau.

Šiuolaikinė XX a. pabaigos – XXI a. pradžios architektūrinė kūryba bendruoju požiūriu eksperimentavo su *forma* ir *metodu*, tačiau abu šiuos dalykus veikė *technologija* (arba techninių galimybių raida ir vystymas). Technikos pažanga lėmė, kad daugelis anksčiau buvusių eksperimentinių idėjų šiandien tapo lengvai įgyvendinamos, ir net tokių futuristinių architektūros grupių kaip *Future systems*⁵ – ar net *Asympmtote*⁶ – architektūriniai kūriniai nebėra techninis ar technologinis iššūkis. Todėl formos eksperimentika architektūroje šiandien nėra ypač įdomi. Kur kas įdomesni architektūros kaip metodo arba socialinio proceso eksperimentai, kuriuos naudojant organizuojami kolekty-

⁴ V. Ozarinsko paroda (*no leader. Form, design, architecture*. 2004 02 06–02 29. Prieiga per internetą: <<http://www.cac.lt/en/exhibitions/past/04>>. T. Grunskis *IN_plant*. Prieiga per internetą: <www.grunskis.net/kuryba>.

⁵ Plačiau žiūrėti: <http://www.future-systems.com/> (tikrinta 2010 09)

⁶ Plačiau žiūrėti: <http://www.asympmtote.net/> (tikrinta 2010 09)

viniai kūrybiniai ir socialinio dalyvavimo veiksmai, kurie nulemia architektūros fizinę formą bei išraišką (čia paminėtinas architektų Dariaus Čiutos ir Viktoro Kormilcevo konkursinis darbas „11“ – miesto simbolis Dubajuje⁷, kurio architektūrinė idėja ir forma yra labai glaudžiai susieta su sociumu, kuris dalyvauja formuojant pastatą). Toks konceptualizmas architektūroje sukuria specifinį, ypatingą jos turinį ir padaro ją unikalią būtent dėl idėjinės sąsajos. Deja, kitų menų integravimas nėra privalomas ir labai būdingas tokiai kūrybai. Ji labiau siejasi su moksliskumu, ir ypač jei architektūriniame eksperimente laikomasi praktiškumo nuostatų į pastatą arba urbanistinę struktūrą. Arba tiesiog galutinė architektūros ar urbanistikos realizavimo funkcija išlieka kaip pagrindinis tikslas. Tačiau vis tiek labai dažnai tokie naujausių architektūrinių eksperimentų kūriniai yra labiau technologinis nei ideologinis iššūkis. Reikia pažymėti, kad egzistavo (tikėtina, kad tebeegzistuoja) ir kita eksperimentavimo pusė, kai kūrybinio eksperimento tikslas nėra pastato ar miesto struktūros realizacija, kai manifestų ar kitokia forma atskleidžiamos ir deklaruojamos kur kas didesnės vertybės ir (ar) problemos architektūrinės kalbos priemonėmis. Čia visgi gali egzistuoti ir forma, ir metodas, tačiau eliminavus bet kokią kūrinių realizavimo funkciją, tokie eksperimentai įgauna grynojo meno bruožų ir kultūrinio reiškinio savybių. Šie architektūriniai eksperimentai buvo pradėti septintojo dešimtmečio pabaigoje aštuntojo pradžioje su *Team 10* ir vėliau – *Archigram* architektūrinėmis grupėmis. Ypač *Archigram* kūriniams buvo būdingas kitų meninių kalbų ir priemonių integravimas į architektūrinę kūrybą, siekiant išreikšti daugiau nei pastatas ar jo struktūra. Iš esmės buvo siekiama išreikšti naujas idėjas naujomis meninėmis priemonėmis, kurios iki tol nebuvo naudojamos architektūroje. Tuo metu architektai tikrai pakeitė ir tai, kaip architektūra vaizduojama, ir tai, kaip ji kuriama. Jai labai būdingas tampa kinematografiškumas ar kinematografinis vaizdavimas (Betsky 2008) ir tai labiausiai matoma būtent *Archigram* grupės darbuose. Taigi grynai tradicinis architektūros vaizdavimas palaipsniui transformuojasi ir architektūrinės raiškos kalbinis arsenalas papildomas vizualiniais menais. Santykis su kitais – vizualiaisiais ir kino – menais čia glaudus dar ir dėl to, kad tradicinė architektūrinė kalba jai iškeltų uždavinių ir problemų neapėpia ir neaiškina. Kaip tik todėl buvo skolinamasi kitų meninių kalbų raiškos priemonių arba ieškoma alternatyvų.

Taip pat reikia pažymėti, kad vėlesnių, jau mūsų laikų, ir ypač dešimtojo XX a. dešimtmečio architek-

tūrinių eksperimentų tarpdalykiškumas pajvairino architektūrinę kūrybą meninės kalbos aspektu. Tai suteikė jai papildomų priemonių bei sustiprino jos sąryšį su kultūriniu kontekstu (kad ir koks jis būtų) ir privertė problemų laukus išplėsti kur kas plačiau nei viena konkreti profesija

Apibendrinimas

Iškiliausi architektūrinių eksperimentų pavyzdžiai patvirtina, kad architektūrinė kūryba jau seniai yra įgavusi kultūrinio reiškinio, kuris yra glaudžiai susijęs su visuomene, bruožų. Kultūros ir jos raiškos formų plotmė eksperimentinėje architektūroje tampa vis aktualesnė ir reikšmingesnė (ypač sąsajos su jomis).

Meniniai ir moksliniai eksperimentai, nors šiuolaikiniame architektūrinių praktikų diskurse turi bendrumų, iš esmės tiek prielaidos, tiek proceso, tiek ir rezultato požiūriu labai skiriasi. Tarpdalykinis aspektas, kuris yra būdingas šiuolaikiniam meniniam eksperimentui, meną ir mokslą suartina. Labai dažnai naujausios meno rūšys skolinasi mokslinius duomenis ar idėjas, produktyviai jas interpretuoja bei išreiškia ir naudoja grynai meninei kūrybai.

Architektūrinio eksperimentavimo samprata kaip vientisas konceptas kol kas neegzistuoja. Tegalima nusakyti bendruosius požymius ir bruožus, kurie padėtų apibūdinti architektūrinę kūrinių kaip eksperimentinių. Tai a) idealistinė pakraipa ir b) labai aktyvus inovacijos elementas.

Taip pat konstatuotina, kad skirtingu laikotarpiu eksperimentinei architektūrai yra būdingas skirtingas santykis su kitais menais. Aptartos šeštojo–aštuntojo XX a. dešimtmečių architektūrinės eksperimentinės praktikos akumuliuo ir labai produktyviai eksploatavo kitų – vizualių (ir ne tik) – meno šakų kalbą. Kartu reikia pripažinti, kad su tradicinėmis fundamentaliomis meno šakomis, tokiomis kaip skulptūra ir tapyba, tokio glaudaus santykio nebebuvo. Šiuolaikinė – XXI a. pradžios – eksperimentinė architektūra tokio glaudaus ryšio su tradiciniais menais nebeturi. Tačiau taip pat reikia pripažinti, kad šiuolaikiniai naujausi su medijomis susiję menai architektūrinę kūrybą stipriai veikia tiek formų, tiek sampratos požiūriu.

Bendrai šiuolaikinė (XXI a. pr.) architektūrinė kūryba (tiek pastatų architektūra, tiek urbanistika) tampa socialesnė. Eksperimentas čia yra mažiau meniškias ar vertingas kaip grynas meno kūrinys tradicine prasme. Mažiau eksperimentuojama vien su forma ir labiau – su procesu ir tada forma. Nors kuriami ir deklaruojami naujausi architektūriniai įvaidžiai yra abstraktesni ir universalesni, tačiau jie yra kur kas lengviau įgyvendinami nei anksčiau (šiuolaikinės technologijos tai

⁷ Plačiau žiūrėti: www.aarchitektai.lt (tikrinta 2010 09)

leidžia). Dėl šios priežasties yra gana sunku nubrėžti aiškią ribą tarp grynai idealistinės ir realistinės eksperimentinės architektūros, nes tai, kas dar neseniai buvo vizija, šiandien gali būti labai nesunkiai įgyvendinama. Ar tai reiškia, kad eksperimentai yra labiau socialūs ir ne tokie kūrybingi? Tikriausiai ne. Tiesiog kūrybiškumas yra transformuojamas ir įgauna naujas išraiškas.

Literatūra

- Betsky, A.; Gossel, P. 2007. *UN Studio: Architecture for the Digital Age (Basic Architecture)*. Taschen.
- Betsky, A. 2008. Experimental Architecture: a Short Introduction, *Experimental Architecture. Architecture beyond building* 3: 6–16. Bialės katalogas.
- Betsky, A.; Adigard, E. 2000. *Architecture Must Burn. A manifesto for an architecture beyond building*. London: Thames and Hudson.
- Duboy, Ph. 1986. *Lequeu: An Architectural Enigma*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Field, M. 2006. *Future Systems*. London: Phaidon.
- Fischer, T. R. 2000. *In The Scheme of things. Alternative thinking on Practice of Architecture*. Mineapolis, London: University of Minnesota press.
- From Control to Design. Parametric/Algorithmic Architecture*. 2008. T. Sakamoto, A. Ferre, M. Kubo (Eds.). Barcelona, New York: Actar.
- Hill, J. 2006. *Immaterial Architecture*. Routledge, London and New York.
- Jencks, Ch.; Kropf, K. (Eds.). 1997. *Theories and Manifestoes of Contemporary Architecture*. Bath: Academy Editions.
- Jodidio, Ph. 2009. *Zaha Hadid: Complete works 1979–2009*. Taschen.
- Kaufmann, E. 1952. *Three Revolutionary Architects: Boullée, Ledoux, and Lequeu*. Philadelphia: American Philosophical Society.
- Knack, U.; Klein, T. 2008. *The Future Envelope 1. A Multidisciplinary approach*. Amsterdam: IOS Press and the Authors.
- Knack, U.; Klein, T. 2009. *The Future Envelope 2. Architecture. Climate. Skin*. Amsterdam: IOS Press and the Authors.
- Koolhaas, R.; Mau, B.; Werlemann, H.; Sigler, J. 1995. *S, M, L, XL*. New York: Monacelli Press.
- Le Corbusier. 1986. *Towards a New Architecture*. New York: Dover Publications.
- Le Corbusier. 1987. *The City of To – Morrow and Its Planning*. New York: Dover Publications.
- Ledoux, C. N. 1804. *L'architecture considérée sous le rapport de l'art, des moeurs et de la législation. Tome premier*. Paris.
- Lemagny, J. C. 2002. *Visionary Architects: Boullée, Ledoux, Lequeu*. Los Angeles: Hennessey & Ingalls.
- Leopold, C. 2005. Experiments on Relation between Geometry, Architecture and Music, *Journal for Geometry and Graphics* 9(2): 169–179.
- Miles, M. (Ed.). 2004. *Urban Avant-gardes. Art, Architecture and Change*. Routledge, London and New York.
- Mitchel, W. J. 2003. *Me++*. *The Cyborg Self and Network City*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Mönninger, M.; Gössel, P. 2010. *CoopHimmelb(l)au. Complete works. Taschen books*.
- More, T. 2003. *Utopia*. London: Penguin books.
- MVRDV. 1999. *KM3 Excursions on Capacities*. Barcelona: Actar.
- Perouse De Montclos, J. M. 1974. *Étienne-Louis Boullée (1728–1799: Theoretician of Revolutionary Architecture)*. George Braziller.
- Powley, M. 1994. *Future Systems. The Story of Tomorrow*. London: Phaidon.
- Rattenbury, K. (Ed.). 2005. *This is not Architecture. Media Constructions*. Routledge, London and New York.
- Tarptautinių žodžių žodynas*. 1985. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija.
- Terzidis, K. 2006. *Algorithmic Architecture*. Great Britain: Architectural Press.
- Tracing Eisenman – Peter Eisenman Complete Works*. 2006. C. C. Davidson (Ed.). Random House.
- Traganou, J.; Mitrasinovic, M. 2009. *Travel, Space, Architecture*. Farnham, Burlington: Ashgate Publishing.
- Verb Conditioning*. 1999. A. Ferré, I. Hwang, J. Salazar, T. Sakamoto, A. Tetas, M. Kubo, R. Prat (Eds.). Barcelona: Actar.
- Verb Connection*. 2005. A. Ferré, M. Kubo, R. Prat, T. Sakamoto, A. Tetas (Eds.). Barcelona, New York: Actar.
- Verb Crisis*. 2008. M. Ballesteros, A. Ferré, I. Hwang, M. Kubo, T. Sakamoto, A. Tetas, R. Prat (Eds.). Barcelona, New York: Actar.
- Глазычев, В. Л. 2002. *Архитектура. Энциклопедия*. Москва: Астрель, Дизайн. Информация. Картография. АСТ.

UNDERSTANDING THE CONCEPT OF CREATIVE EXPERIMENT IN ARCHITECTURE

T. Grunskis

Abstract. While analysing creative experiments in architecture, one finds a number of different phenomena and examples, not so easy to discuss in a more or less systematic way. These phenomena and results, in one or another way related to experimental architecture, can hardly be defined by a single category and, as shown by the history of architecture, have become one of its driving forces contributing to the development of architecture in the course of time.

The issue of the concepts of architectural experimentation on the whole is important and urgent in two aspects. First of all, such concepts are used in attempting to formulate basic architectural and cultural declarations, consequentially applied in forming and proclaiming different political creeds (usual practice of international architectural biennales and expo exhibitions). Secondly, their cultural value is of key importance too, as the ideas and thoughts expressed through the experimental creation often convey social aspects and states, also the idea, how architecture is understood during a specific period of time and the role given to it by society. Finally, as architecture is a language used by society to convey its socio-cultural status and values, the experimental architectural creation can be significant, although often ignored, in architectural practice.

The most outstanding examples of architectural experiments confirm that architecture as artistic creation has long ago gained certain features of a cultural phenomenon, which eventually has become closely connected to society. Thus the area of culture and forms of its expression has becoming more and more relevant and significant to architectural experimentation.

Although artistic and scientific experiments have certain similarities within contemporary discourse of architectural practices, they still differ a lot in the aspects of their backgrounds, processes and even results. But still, the interdisciplinary aspect, common to contemporary artistic experimentation, draws art and science closer together. Fairly often, peculiar new forms of art borrow scientific data or ideas interpreting, expressing and using them effectively to make pure art. The concept of architectural experimentation still does not exist as an integral concept. Only a few general features and attributes can be named as helping to define the architectural phenomenon as an experimental one. These are: (a) the idealistic trend and (b) very active element of motivation.

It is also noteworthy that looking retrospectively, within different epochs the architectural experimentation had different relationship with other arts. The discussed in the article experimental practices of architecture in the 1950-ies – 1970-ies accumulated and effectively operated the languages of other visual – and not only – arts. Although, at the same time it should be admitted that they did not have the same close relationship to traditional, fundamental arts, such as sculpture and painting. So does the contemporary, the 21st century, architectural experimentation – it no longer has closer connection to traditional arts. Although it has to be admitted that the most recent, media-related arts influence experimental architecture on the levels of its forms as well as concepts.

In general, the architectural creation at the beginning of the 21st century (both building architecture and urban planning) is getting more and more social. The experiment in such creation is less artistic or valuable as pure art in the traditional sense. Fewer experiments are made on the form only, but rather on the process itself and then – the form. Although the most innovative architectural images being developed and declared are getting more abstract and universal, they are easier to implement than before (due to the most advanced technologies). So, it is not so simple to draw a dividing line between purely idealistic and realistic experimental architecture, because what was just a vision not so long ago, today can be easily realized. Does it mean that experiments have become more social and less creative? Probably, not. Most likely, it's because creativity has become transformable and gained new ways of expression.

Keywords: experimental architecture, creative experiment, concept.

TOMAS GRUNSKIS

*Architect, PhD, Assoc. Prof., Dept of Architectural Fundamentals and Theory, Vilnius Gediminas Technical University, Pylimo g. 26/Trakų g. 1, 01132 Vilnius, Lithuania.
E-mail: grunskis@gmail.com. Web: www.grunskis.net*

Publications: author of 58 articles in popular professional and scientific magazines. Research interests: urban morphology and anthropology, urban design and public space formation, interdisciplinary research. Projects: author and co-author of several winning projects in urban design and architecture.